

*Гладких Д.Є.,
асистент кафедри міжнародної економіки,
Донецький національний університет (м. Вінниця)*

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ХІМІКО-ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КРИЗИ

Анотація. У статті визначено основні тенденції розвитку світового ринку хіміко-фармацевтичної продукції: збереження темпів зростання навіть в умовах глобальної кризи, скорочення частки розвинених країн та збільшення частки країн, що розвиваються, у виробництві й споживанні фармацевтичної продукції, зростання консолідації між компаніями – виробниками лікувальних препаратів, підвищення ступеня наукоємності розробки лікарських засобів та ін. Позначено напрями, що ведуть до структурної перебудови світової хіміко-фармацевтичної галузі.

Ключові слова: хіміко-фармацевтичний ринок, фармацевтична галузь, наукоємність, глобальна криза, консолідація, злиття та поглинання.

Постановка загальної проблеми. Фармацевтична промисловість – одна з найскладніших галузей хімічної індустрії, що відрізняється великою кількістю підгалузей, високим рівнем НДДКР і величезними капітальними витратами. Продукція сучасної фармацевтичної промисловості набуває все більшого значення для охорони здоров'я постійно зростаючого населення планети. Для галузі характерні стійкі, високі темпи зростання виробництва і прибутку, причому зростання попиту на лікарські препарати в світі і в окремих країнах практично не залежить від підйомів або спадів в економіці. Фармацевтична галузь виступає в даний час як один з важливих секторів світової економіки, який значно впливає на стан справ у суміжних сферах: охороні здоров'я, страховому бізнесі, фінансах і т. д. При цьому зростаюча наукоємність фармацевтичного виробництва забезпечує тісний розвиток міжгалузевих зв'язків з багатьма галузями промисловості, такими як нафтохімія, біотехнології та військово-промисловим комплексом.

В умовах глобалізації світової економіки фармацевтична індустрія зазнає якісних змін внаслідок великих геополітичних процесів, що трансформують масштаб ринків збуту продукції галузі, які ліквідують анклавні країн і регіонів, відокремлені від світової патентної системи, що спонукають до уніфікації клінічних методик дослідження в процесі створення лікарських засобів.

Фармацевтичний ринок перейшов у третє тисячоліття як могутній промисловий сектор, що входить у п'ятірку найбільш прибуткових галузей світової економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тенденціям подальшого розвитку світового ринку фармацевтичної продукції присвячено роботи іноземних і вітчизняних науковців-практиків: Балашова А.І., Доровського О.В. [2], Ленцена М., Морана М., Канемото К., Щетко В.О. [3] та ін. Вивчення різних аспектів розвитку світового фармацевтичного ринку в рамках своєї діяльності здійснюють спеціалізовані організації:

Асоціація міжнародних фармацевтичних виробників, Інститут інформаційного забезпечення охорони здоров'я (IMS) [1] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Ринок фармацевтичної продукції є одним із стратегічних пріоритетів для соціально-економічного розвитку будь-якої країни світу. Висока наукоємність, застосування передових технологій у цій галузі надають значний мультиплікативний ефект хімічного виробництва, сільського господарства, машинобудування, наукової діяльності. Крім того, високий рівень розвитку фармацевтичної промисловості країни впливає на забезпеченість населення лікарськими засобами, якість медичного обслуговування, а отже, на якість і тривалість життя. Досягнення високого рівня національного ринку фармацевтичної продукції можливе лише за умов постійного моніторингу та дослідження різних аспектів світових тенденцій розвитку цієї галузі. Враховуючи постійні зміни міжнародної економіки під впливом процесів глобалізації, мутацію та поширення захворювань на різні регіони світу, появу нових ліків, дана проблема не втрачає своєї актуальності та потребує всебічного вивчення і аналізу.

Мета статті полягає у визначенні основних напрямів функціонування світового ринку фармацевтичної продукції на найближчу перспективу, дослідження проблем і протиріч його сучасного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світовий фармацевтичний ринок поряд з нафтовим, газовим і ринком мінеральних добрив є одним з найприбутковіших секторів міжнародної економіки. Це обумовлено специфікою фармацевтичної галузі, а саме постійною потребою в лікарських засобах і нееластичністю попиту на них. За таких умов, незважаючи на тривалу фінансову кризу, світовий фармацевтичний ринок неухильно демонструє зростання майже по всіх сегментах. Підтвердженням вищезазначеного є дані, що в 2012 р. обсяг світового фармацевтичного ринку склав близько 1 трлн. дол. (рис. 1). За прогнозами Інституту інформаційного забезпечення охорони здоров'я, емність світового фармацевтичного

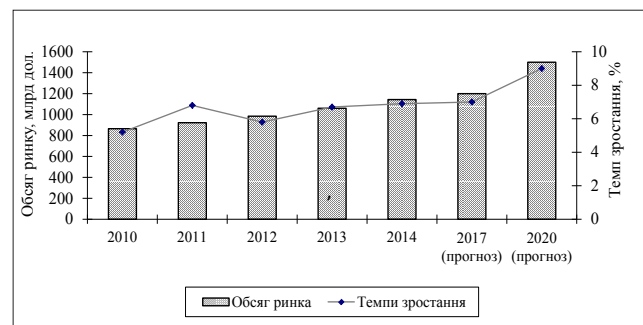

Рис. 1. Обсяг і темпи зростання світового фармацевтичного ринку [2]

ного ринку до 2016 р. зросте до рівня 1,2 трлн. дол. [1, с. 4]. При цьому наголошується, що зростання ринку в найближчі п'ять років сповільниться до рівня 3–6% на рік. В період 2005–2010 рр. зростання становило понад 6% щорічно, незважаючи на світову кризу [2].

Очікуване зростання в основному пояснюється розширенням ринку за рахунок провідних країн, що розвиваються і препаратів-дженериків. Крім того, зростанню продажу ліків сприяють наступні чинники:

- загальне зростання захворюваності через погіршення екології;
- «старіння населення» в розвинених країнах відбувається скоріше за природний приріст;
- зростання рівня доходів населення в Китаї, Індії, Росії, країнах Східної Європи, що сприяє використанню більш дорогих і якісних препаратів [3].

Сьогодні експансія міжнародних фармацевтичних компаній на ринки, що розвиваються, розглядається як невід'ємна складова глобальної стратегії в контексті зсуву центра тяжіння у Великій Фармі. По мірі вповільнення темпів приросту розвинених фармацевтичних ринків інтерес глобальних гравців все частіше звертається убік фармацевтичних ринків, що розвиваються й володіють значним потенціалом. Наприклад, Pfizer протягом найближчих п'яти років планує збільшити питому вагу продажів на фармацевтичних ринках, що розвиваються, у загальному обсязі доходу від реалізації з 13 до 20%. Особливо привабливими на цих ринках представляються такі терапевтичні

галузі, як лікування серцево-судинних захворювань, купірування болю, а також боротьба з інфекційними захворюваннями, пенетрація в яких вже досягла межі на розвинених ринках. У той же час вихід на фармринки, що розвиваються, може надати новий поштовх продажу препаратів вищезгаданих терапевтичних напрямків [3].

В якості ключових драйверів глобальної Фарми до 2020 р. розглядалися сім країн – Китай, Бразилія, Росія, Туреччина, Індія, Мексика й Південна Корея. IMS Health розширила список фармринків, що розвиваються, з семи до 17 країн, які впродовж наступних трьох років будуть забезпечувати біля 50% вкладу в приріст світового фармринку [2].

У територіальному контексті лідерство утримують Північна Америка, Західна Європа (top-5) і Японія (рис. 2). Однак за таким показником, як динаміка зростання, ці лідери явно поступаються фармацевтичним ринкам, що розвиваються, частка яких на глобальній арені збільшилася з 21% в 2012 р. до 24% в 2013 р.

За даними IMS Health, по темпах зростання ринки, що розвиваються, розподіляються на три групи. У першій групі знаходиться тільки Китай з щорічним приростом на рівні 15–18%. Прогнозується, що КНР до 2016 р. займе друге місце в світі після США. У другу групу входять такі країни, як Бразилія, Росія та Індія, з темпами зростання 9–14%. У третю групу включені 17 країн, щорічний темп приросту фармацевтичних ринків яких складає 7–10%.

Згідно з визначенням, статус «розвиваються» привласнюють тим фармацевтичним ринкам, для яких характерним є сумарне зростання на рівні більш ніж 1 млрд. дол. протягом п'яти років. Відповідно, до цієї групи увійшли Алжир, Колумбія, Нігерія та Саудівська Аравія. Всього до ринків третього рівня відносяться 17 країн, на території яких проживають близько 1,379 млн. чоловік. Очікується, що обсяг фармацевтичних ринків цих країн збільшиться з 94 400 млн. дол. в 2014 р. до 127 млрд. дол. в 2017 р. [4].

Необхідно зазначити, ринками, що розвиваються, які належать до третьої групи, є ринки країн з істотними відмінностями систем охорони здоров'я. Так, в цю групу включені держави, витрати на лікарські засоби яких становлять від 96 до 222 дол. на одну особу (Польща, Аргентина, Туреччина, Мексика, Венесуела, В'єтнам, Румунія, Саудівська Аравія, Колумбія), і країни, де цей показник коливається в межах від 7 до 81 дол. (ПАР, Таїланд, Індія, Нігерія, Україна, Пакистан, Єгипет, Алжир).

В умовах економічної невизначеності збільшується доля корпоративних проектів. Глобальні гравці Великої Фарми все менше займаються розробкою нових молекул поодиночі, а укла-

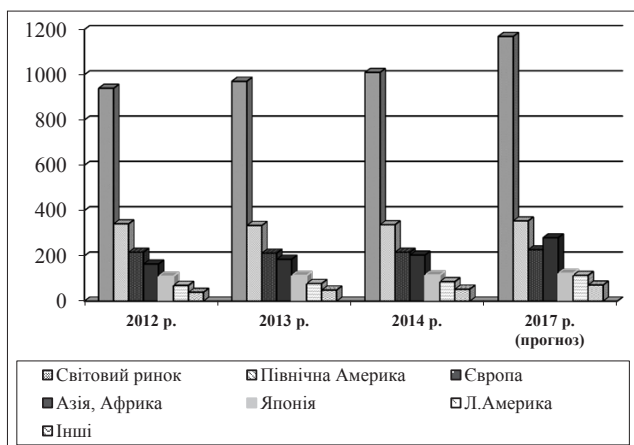

Рис. 2. Обсяг і прогноз зростання світового фармацевтичного ринку з урахуванням географічного розподілу в грошовому вираженні, млн дол. [5]

Таблиця 1

Топ-10 найбільших угод по злиттю і поглинанню на фармацевтичному ринку, 2013 р. [5]

№	Компанія-поглинач	Компанія-мішень	Сума угоди, млрд дол.	Сфера діяльності
1	Actavis	Forest Laboratories»	25	Генеричні препарати
2	Amgen	Onyx	10,4	Біотехнології
3	Valeant Pharmaceuticals	Bausch&Lomb	8,7	Офтальмологія
4	Perrigo	Elan Corp	8,6	Біотехнології
5	Actavis	Wamer Chilcott	8,5	Спеціалізовані препарати
6	McKesson	Celesio	8,3	Оптова реалізація
7	AstraZeneca	BMS Diabets	3,3	Цукровий діабет
8	Shire	Viro Pharma	3,3	Біотехнології
9	Forest Laboratories	Aptalis	2,9	Генеричні препарати
10	Salix Pharmaceutical	Santarus	2,6	Гастроентерологія

дають різні угоди щодо спільної роботи з невеликими компаніями, які займаються розробками у сфері біотехнологій.

Зауважимо, що компанії-лідери по-різному реагують на виклики ринку: деякі з них продовжують вести політику придбання і диверсифікації; інші, навпаки, спеціалізуються у вузьких напрямках; компанії, що зіткнулися зі зменшенням обороту, реалізують програми, пов'язані зі скороченням внутрішніх витрат та оптимізацією бізнес-процесів. Наприклад, 2013 р. характеризувався для фармацевтичної промисловості великою кількістю угод по злиттю і поглинанню, тобто продовжувались процеси консолідації (табл. 1).

За даними аналітичної компанії Business Monitor, протягом 2013 р. проведено 128 угод, загальна вартість яких склала 127 млрд. дол. Таким чином, цей показник в 2013 р. був на 14% вище, ніж у попередньому. В цілому процес консолідації в 2013–2014 рр. можна охарактеризувати рядом факторів. Варто відзначити, що укладення так званих мегаугод (типу Pfizer/Wyeth, MSD/Schering Plough) вже не відбувається. Угоди по злиттю і поглинанню все частіше сконцентровані в таких секторах ринку, як онкологія, цукровий діабет, гострі інфекційні або хронічні захворювання, дерматологія, урологія, гастроентерологія і гінекологія. Найбільш високу інвестиційну привабливість мають компанії, що займаються біотехнологіями, а також розробкою і виробництвом новітніх діагностичних систем. Необхідно відзначити і зростання консолідації в сегменті виробництва генеричних лікарських засобів, що сприяє збільшенню охоплення фармацевтичних ринків, що розвиваються, які мають значний потенціал для зростання.

Зокрема, німецький фармацевтичний гігант Bayer, викупивши норвезьку компанію Algeta за 2,1 млрд. євро, отримав повний доступ до спільної розробки препарату Xofigo (радій-223). Це радіоактивний ізотоп, який застосовується при онкологічних захворюваннях. Керівництво Bayer вважає, що може отримати від продажу цього препарату більше 1 млрд. євро. Англо-шведська компанія AstraZeneca в 2013 р. уклала шість угод зі злиття і поглинання, ставши найбільш активною компанією в цій сфері. Придбання американських компаній Pearl Therapeutics (1150 млн. дол.), Omthera, Alpha Core Pharma (500 млн. дол.), Amplimmune (275 млн. дол.) і Spirogen (440 млн. дол.) помітно розширює продуктовий портфель AstraZeneca у сфері біотехнологій, а саме викуп частки BMS зі спільної компанії щодо розробки протидіабетичних засобів [1; 5].

Розширюється сектор медичної продукції особливого попиту і продукції, орієнтованої на певні споживчі ніші. Прогнозується, що до класів лікарських засобів, на які припадає найбільша частка витрат в 2016 р., будуть відноситись ліки від раку, діабету, астми, аутоімунних захворювань і препарати, що регулюють ліпідний обмін. Особливо високі темпи зростання спостерігаються на субринку онкологічних препаратів – за останні п'ять років темп зростання склав в середньому 13%. Фахівці пояснюють це зростанням частки літніх людей в розвинених країнах, а також поліпшенням діагностики ракових захворювань. Понад 70% всіх онкологічних препаратів реалізуються в США і п'яти провідних європейських країнах (Німеччина, Франція, Швейцарія, Швеція, Нідерланди). В цілому провідні 20 сфер терапії становитимуть 42% витрат від платежів на лікарські засоби в світі. У семи з цих 20 сфер терапії на основі останніх досягнень глобальної медицини спеціально розробляють ліки з новими механізмами передачі діючих речовин і поліпшеною ефективністю [4, с. 7].

Перспективним з погляду потенційного зростання є й ринок медикаментів для ветеринарії. На нього активно виходять такі великі виробники, як Pfizer, Abbott Laboratories і Novartis AG. Зростання продажів препаратів для лікування тварин щорічно складає 5%. Зростає кількість власників домашніх тварин, готових витратити на своїх улюбленців сотні й навіть тисячі доларів. Так, щорічно витрати на домашніх тварин становлять близько 40 млрд. дол., з них половина витрачається на ветеринарну допомогу. При цьому спостерігається тенденція розвитку ветеринарних препаратів, аналогічних існуючим в «людській медицині», наприклад, препаратів для домашніх тварин від морської хвороби або від ожиріння і діабету [3].

Очевидно, що швидко зростаючі фармацевтичні ринки є логічною метою для представників Великої Фарми. Велика кількість населення і щорічна динаміка до його збільшення, підвищення їх добробуту, великі державні інвестиції в охорону здоров'я й при цьому щорічне збільшення чисельності хронічних захворювань – все це є характерною рисою країн, що розвиваються, і причиною підвищення попиту на лікарські засоби. Саме тому велика увага таких компаній залучають існуючі на локальних ринках фармацевтичні компанії – виробники безрецептурних і генеричних лікарських засобів [1; 4].

Підвищення рівня доступності й фінансування системи медичного забезпечення, а також плаваючого співвідношення генеричних й інноваційних продуктів вносять певний вклад у структурну реорганізацію фармринку. Крім того, закінчення строку дії патентного захисту по багатьох препаратах при відсутності відповідного притоку нових патентів буде сприяти подальшому прискоренню розповсюдження генеричних ліків в США і Європі. Ця тенденція буде також посилюватися враховуючи дефіцит бюджетів країн. Більшість фармринків, що розвиваються, мають позитивні фінансові умови для розвитку, що обумовлено зростанням приватних доходів населення, а також більш низьким рівнем державного боргу.

Ще однією особливістю фармринків, що розвиваються, є домінування роздрібного сегменту, який сплачується з приватних коштів населення.

Тенденцією, що вплине на розвиток фармакологічної індустрії в середньостроковій перспективі, є розширення використання біотехнологічних розробок у створенні нових лікарських препаратів. У світі спостерігається стрімке зростання числа біотехнологічних компаній, фокус досліджень яких лежить цілком в області фармакології. Фармацевтичні гіганти або створюють у своїх структурах відповідні підрозділи, або використовують схему аутсорсингу, передаючи властиво вузькоспеціальні дослідження субпідрядникам.

Відповідно до оцінок Pricewaterhouse Coopers, повинні відбутися ключові зміни в галузі: зсув акценту з лікування на профілактику та на результат. На зміну існуючому лінійному науково-дослідному процесу прийде процес безперервного тестування й ліцензування; відмова від моделі продажів по типу «блокбастера»; служба логістики стане приносити дохід; на зміну оптовикам прийдуть більш продумані канали поширення продукції її безпосереднім споживачам; моніторинг відповідності лікарських засобів стану пацієнтів стає вигідний як пацієнтам, так і джерелам фінансування системи охорони здоров'я й постачальникам; застосування нових технологій буде стимулювати науково-дослідну діяльність; зростання міжнародного співробітництва в нормативно-регулюючій сфері.

Висновки. В 2014 р. зростання світового фармацевтичного ринку здійснювалося за рахунок позитивної динаміки фармацевтичного

втичних ринків, що розвиваються. Ці вкрай неоднорідні ринки визначають сьогодні (і в майбутньому ця тенденція збережеться) ландшафт світового фармацевтичного ринку. Гарантом цього є їх досить великий ринковий потенціал. Однак сталому розвитку цих ринків заважає обмежувальна політика зростання, спрямована на скорочення витрат на охорону здоров'я, викликана перш за все наслідками глобальної фінансової кризи. На ці зовнішні та внутрішні фактори фармацевтичні компанії реагують по-різному. Багато шукають вихід у подальшій консолідації за допомогою злиття і поглинання. Проте кількість інвестиційно привабливих об'єктів для придбання скорочується, зростає ціна угод, все частіше компанії-поглиначі можуть отримати такі додаткові проблеми, як неприбуткові напрями роботи, непотрібні виробничі потужності, велика кількість персоналу, нерентабельні відділення в країнах з недостатньою перспективою, великі витрати на розробку, реєстрацію і виведення на ринок нових молекул.

До стратегічних цілей угод злиттів і поглинань відносяться: збільшення присутності на перспективних фармацевтичних ринках, придбання нових препаратів з великим ринковим потенціалом, диверсифікація бізнес-процесів.

Література:

1. The Global Use of Medicines: Outlook Through 2016. – Parsippany: IMS Institute for Healthcare Informatics, 2012. – 36 p.
2. 14. United Nations Commodity Trade Statistics Database [Electronic resource]. – Mode of access : <<http://comtrade.un.org/db/ce/ceSnapshot.aspx?cc=54&px=S3&y=2012&p=0&rg=1,2&so=9999>>.
3. Доровський О.В. Сегменти світового фармацевтичного ринку: тенденції і протиріччя / О.В. Доровський // БізнесІнформ. – 2014. – № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/segmenty-mirovogo-farmatsevticheskogo-rynka-tendentsii-i-protivorechiya-razvitiya>.
4. Щетко В. Тенденції розвитку мирового ринка фармацевтичної продукції / В. Щетко // Международное право и международные отношения. – 2014 – № 2 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.evolutio.info/content/view/2259/235/>.
5. The Global Use of Medicines: Outlook Through 2015. – Parsippany: IMS Institute for Healthcare Informatics, 2011. – 28 p.

6. Мировой фармацевтический рынок 2013: «Быстрее, выше, сильнее» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.apteka.ua/article/288827>.

Гладких Д.Е. Тенденции развития мирового химико-фармацевтического рынка в условиях глобального кризиса

Аннотация. В статье определены основные тенденции развития мирового рынка фармацевтической продукции: сохранение темпов роста даже в условиях глобального кризиса, сокращение доли развитых стран и увеличение развивающихся в производстве и потреблении фармацевтической продукции, рост консолидации между компаниями – производителями лечебных препаратов, повышение степени наукоемкости разработки лекарственных средств и т. д. Обозначены направления, ведущие к структурной перестройке мировой химико-фармацевтической отрасли.

Ключевые слова: химико-фармацевтический рынок, фармацевтическая отрасль, наукоемкость, глобальный кризис, консолидация, слияния и поглощения.

Gladkih D.E. Trends of the world chemical-pharmaceutical market in the global crisis

Summary. The article reviews current trends of the global pharmaceutical market: preserve growth even during the global crisis, the decline in the share of developed countries in the production and consumption of pharmaceuticals, increased consolidation between companies producing medicinal products, increasing the degree of knowledge-intensity drug development. Basic issues and contradictions are outlined which lead to the structural reorganization of the world pharmaceutical market and the world pharmaceutical industry. The problems leading to the restructuring of the global chemical and pharmaceutical industry.

Keywords: chemical and pharmaceutical market, pharmaceutical industry, research intensity, global crisis, consolidation, mergers and acquisitions.